Daiva STEPONAVIČIENĖ

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES VALDOVŲ RŪMŲ PIETRYČIŲ KAMPO TYRINĖJIMAI (PERKASA NR. 4)

1998 m. buvo tęsiami 1997 m. kasinėto ploto Valdovų rūmų PR kampe tyrinėjimai, t. y. ištirta perkasos Nr. 4 Š pusė, siekiant nustatyti medinio statinio, rasto 7,2 m gylyje, dydį. Ištirtas 53,25 m^2 plotas, pasiektas 6,8–7 m gylis.

Taip pat siekta nustatyti mūro, atidengto 3 m gylyje (H_{abs} 92,00 m), dydį ir galimą paskirtį. Perkasos R pusėje tam tikslui buvo padaryta 2×4 m dydžio išpjova. Atradus mūro ŠR kampą, paaiškėjo jo dydis: ilgis – 2,60 m, plotis – 2,12 m, aukštis – 2,20 m. Tai skiediniu sutvirtinti 0,30–0,40 m skersmens rieduliai su raudonomis ir geltonomis plytomis. Šis mūras nėra panašus į kokį nors pastatą. Veikiau tai pamatas skulptūrai ar XVI a. rūmų sode veikusiam fontanui. Kiek žemiau, 3,45 m gylyje (H_{abs} 91,80 m), 0,80 m atstumu aptiktas apardytas skiediniu jungtų plytų klojinys, beveik lygiagretus mūrui. Klojinio paskirtis nėra visiškai aiški, galbūt tai XVI a. sodo tako liekanos.

Perkasos Nr. 4 Š dalis buvo dekonservuota – nukastas žemių užpildas iki 4,10–4,60 m gylio, kuriame 1997 m. sustojo Š perkasos dalies tyrinėjimai.

Kultūrinio sluoksnio storis 2,60 m. Jo paviršiuje, ŠV kampe, buvo likęs menamas „mūras“, kurį nuimant, paaiškėjo, kad tai atsitiktinė akmenų ir plytų sankaupa, užpilta kalkių skiediniu.

Kultūrinis klodas buvo smulkiai susisluoksniavęs: 5–10 cm smėlio sluoksnį (lietaus, pavasarinio polaidžio sąnašų) keitė panašaus storio skiedrų, odos, puodų duženų ir gyvulių kaulų sluoksnis, greičiausiai skirtas vandeniui drenuoti.

Tyrinėjimų metu atkastos kelios medžio konstrukcijos: 4,40 m gylyje po „mūru“ atsidengė apskritas stulpas, kirstas, kaip nustatė dendrochronologas M. Brazauskas, 1420 m. Nuo jo į V – keturkampiai stulpai, o į R, kiek žemiau – medinė tvora bei dar 2 keturkampiai stulpai su jungtimis. Konstrukcijos likęs aukštis – iki 0,55 m. Po ja, 5,4 m gylyje, gulėjo tašytas rąstas su keturkampėmis iškaltuotomis ertmėmis (kirstas 1345 m.), į kurias, matyt, ir buvo įstatyti stulpai. Nors tarp stulpų ir rąsto palyginti

nemažas sluoksnis žemių, vis dėlto jų padėtis vienas kito atžvilgiu nėra atsitiktinė. Šalia šios medinės konstrukcijos 4,8–4,9 m gylyje aptiktas 10 cm storio sluoksnis, primenantis šieną. Įtarta, jog tai galėjęs būti tvarto kraikas. Mėginys parodė viržio, pelkių paparčio, lakišiaus ir viksvos žiedadulkes (palinologinius tyrimus atliko palinologė O. Kondratienė).

Į P nuo šio rąsto pasirodė esanti namo, atkasto 1997 m. ir datuoto XIV–XV a., sąspara – ŠV kampas – 3 tašytų sienojų vainikai (1997 m. atkastas to paties namo PR ir PV kampas). Paaiškėjo šio namo dydis: 5,60×3,70 m. Namo sienos buvo apšiltintos samanomis, užkamšius jomis tarpus tarp sienojų. Žiedadulkių tyrimai parodė, kad tai kiminai – pelkių ir pelkėjančių vietų samanos. Sąspara statyta ant akmenų krūsnies, užpiltos moliu.

Nuėmus molio sluoksnį, atsidengė sudegusio XIV a. pradžios pastato grindlentės. Atrasta ŠV sąspara – Š ir V siena. Tai leido nustatyti jo plotį: 7,20 m (jeigu grindlentės buvo klotos skersai). Ilgis liko neaiškus. 1997 m. tyrinėjimų metu rasta P jo siena. Iš tarpo tarp grindlenčių nuo P pasienio buvo paimtas mėginys. Tikėtasi, jog atkastasis pastatas – arklidė ar karvidė, nes šis gruntas buvo panašus į vieno iš šių gyvulių mėšlą, tačiau ištyrus paaiškėjo, jog tai – suminto ir išvažinėto kelio purvas.

Dar vienas mėginys paimtas iš šio pastato Š pasienio, kuriame buvo labai daug žuvų žvynų, pasitaikė lazdyno riešutų kevalų. (Žuvų žvynus tyrė G. Balkuvienė ir G. Svecevičius.) Nustatyta, kad buvo gaudomos upių žuvys, gyvenusios Neryje ir Vilnioje. Tai lydeka, ešerys, karšis, plakis, šapalas, meknė, aukšlė, strepetys, raudė, kuoja. Žiedadulkių tyrimai parodė didelį kiekį karšulinių šeimos augalų žiedadulkių, kurios natūraliomis sąlygomis tokia gausa nepasižymi. Galima daryti prielaidą apie gėlių darželio egzistavimą prie namų.

Perkasos ŠV kampe buvo atkastos gatvės liekanos; tos pačios gatvės liekanų buvo atkasta 1991 m. Valdovų rūmų C rūsio išorėje; XV a. statant P rūmų korpusą, gatvė buvo suardyta; Š šlaite užfiksuota Š–P kryptimi klotų lentų kostrukcija, irgi primenanti gatvę.

Perkasos V dalyje atrastas dar vienas statinys –3 netašyti rąstai, perpinti nenužievintomis beržo šakomis. Jo paskirtis greičiausiai ūkinė: tai galėjo būti gardas nedideliam gyvuliui: ožkai ar aviai. Atlikus palinologinį tyrimą,

šis spėjimas tarsi pasitvirtino: rasta labai daug žolinių augalų žiedadulkių (pašaras žolėdžiui?), tuo tarpu medžių žiedadulkių aptikta labai mažai, kas rodo teritorijos uždarumą (stogą?).

6,8–7 m gylyje kultūrinis sluoksnis baigėsi. Giliau kasta nebuvo, nes, nuėmus perkasos ŠR kampe buvusį skiedrų sluoksnį, po juo, kaip ir po sudegusiomis lentomis 1997 m. tyrinėjimų metu, buvo rastas lakus ir klampus smėlis. Tuomet geologiniu grąžtu buvo paimti 6 mėginiai. Nustatyta, kad, formuojantis viršutiniams sluoksniams, žmogaus įtaka buvo menka (dirbami laukai toli, miškai – arti), o apatiniuose sluoksniuose antropogeninio veiksnio įtaka visai neatsispindi, žiedadulkės parodė tipišką miškų spektrą, dirbamų laukų nebuvimą.

Supiltinio sluoksnio radiniai, nors ir praradę kultūrinę terpę, buvo renkami ir registruojami, nes turi statistinę reikšmę. Jų chronologija plati, kaip ir radinių iš viršutinio – griuvenų sluoksnio: XIV–XIX a.

Didžiausią radinių grupę sudaro keramika. Tai grindų plytelių, daugiausia dengtų žalia glazūra, lovinių čerpių fragmentai, koklių, buitinės keramikos šukės. Iš stiklo dirbinių pasitaikė butelių fragmentų, vienas sveikas mažas buteliukas, apatinė briaunotos stiklinės dalis bei taurelės kojelės fragmentas. Tarp metalinių dirbinių vyrauja vinys. Rasti 2 raktai, peilis nulaužtu galu, pusė arklio pasagos, bato pasagėlė, žiedo formos apkaustas, stačiakampė diržo sagtis ir kulka. Organinės kilmės dirbiniai: žvakigalis, raginių šukų fragmentas bei į skalpelį panašaus šlifuoto kaulinio įrankio dalis, – datuojami ne vėliau kaip XVI a. pr.

Supiltinio sluoksnio radinių chronologija nustatyta remiantis anksčiau rastais analogais. Šio sluoksnio datavimui neturi reikšmės ir rasta moneta – Stanislavo Augusto Poniatovskio tridenaris su 1766 m. data.

Kultūrinio sluoksnio radiniai priklauso XIV–XV a. periodui, nes glūdėjo po XVI a. statybų aikštele, atkasta 1997 m. Čia pasitaikė čerpių nuolaužų, glazūruotos keramikos, stiklo. Giliau šių radinių beveik nerasta. Gilesniame sluoksnyje vyrauja neglazūruota buitinė keramika, odos atraižos bei odinių dirbinių liekanos, medžio dirbinėliai. Metalinių dirbinių nedaug, didžiausią jų dalį sudaro vinys. Įdomesni importiniai dirbiniai: balto molio keturkampis užapvalintais kampais, įspaustais šonais indas (vaza?), dengtas žalia ir geltona glazūra, bei 2 ąsočių, datuotinų XIV–XV a., kraštų

fragmentai. Dar vienas retas keramikos dirbinys – tiglis trikampe anga ir kūginiu dugnu, aplipęs sustingusio metalo lašeliais. Ištyrus metalą (tyrė chemikė-restauratorė A.Skučienė), paaiškėjo, kad tiglyje buvo lydomi vario lydiniai (rasta vario, cinko, alavo) ir sidabras.

Šiame sluoksnyje vienas rečiausių radinių – stiklo šukė. Vienas mažytis taurelės (?) fragmentas, bespalvis, su baltomis priemaišomis, rastas XV a. sluoksnyje, antrasis žalsvas, skaidrus, galbūt butelio – po namo sąspara, Š sienos išorėje, tarp skiedrų, priklausantis XIV a. I pusei.

Skiedrų sluoksnyje aptikta švino-alavo lydinio plomba, kurios averse – iškili gotiška „B“ raidė, reverse – medžiagos atspaudas ir 2 užlenktos „ausytės“ tvirtinimui. Jai analogų kol kas nežinoma.

Iš kitų metalinių radinių galima paminėti 2 XIV–XV a. žalvarinius apkaustėlius, įtveriamąjį strėlės antgalį ir diržo sagtį. Rasta nemažai vinių.

Kultūriniame sluoksnyje labai gerai išsilaikė medžio dirbiniai, iš kurių pažymėtinas toks retas radinys, kaip pintinė, skridiniai (tinklams?), tekinta baldo detalė – bumbulas, dubenėlio fragmentas. Rasta labai daug pagalių apdegusiais galais (fakelų?), balanų, taip pat odos dirbinių: nudėvėtų batų liekanų, kelios piniginių detalės, iš kurių viena ornamentuota. Visame plote gausu gyvulių kaulų ir jų nuoskalų bei nuopjovų. Jie, kaip ir medžio drožlės bei odos atraižos, tarnavo vandeniui drenuoti.

Gintautas RACKEVIČIUS

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES RADVILŲ RŪMŲ (III OFICINOS) IR PILIES KALNO VAKARINĖS ATRAMINĖS SIENOS TERITORIJOS TYRINĖJIMAI

Pagal rašytinių šaltinių užuominas spėjama, kad pilies teritorijoje, į Š nuo Valdovų rūmų, XVI a. II pusėje buvusi viena Radvilų rezidencijų. Istoriografijoje, remiantis nedidelės apimties archeologinių bei architektūrinių (natūros) tyrinėjimų 1977 ir 1979 m. duomenimis, iškelta hipotezė, kad būtent pastato šalia Pilies kalno V atraminės sienos liekanos XVI a. II pusėje (o gal ir viduryje) priklausė Mikalojui Radvilai. Pastato tyrinėjimai, pradėti 1977 m., dar net neįpusėjo, todėl per anksti daryti